

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

**УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В
КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:**

МАТЕРІАЛИ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО СЕМІНАРУ

Рівне – 2022

ББК 83

УДК 82

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випуск II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

Матеріали збірника присвячені науковому осмисленню актуальних проблем українського літературознавства – феміністичним та постколоніальним студіям. Основу видання склали результати досліджень науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти філологічного факультету РДГУ, які були напрацьовані в межах діяльності проблемних груп кафедри української літератури («Постколоніальні стратегії української літератури XIX – XXI ст.», «Українська література у феміністичній проєкції») і апробовані під час роботи науково-практичного семінару «Українська література в культурологічному аспекті» (Рівне, 15 листопада 2022 року).

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № від листопада 2022 р.)

Редакційна колегія:

КИРИЛЬЧУК О. М., кандидат філологічних наук, доцент;

КРУПКА М. А., кандидатка філологічних наук, доцент.

За зміст матеріалів і правильність цитування відповідальність несе автор

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2022

ЗМІСТ*ВАСЬКОВЕЦЬ ЮЛІЯ*

Художні стратегії переосмислення минулого у романі Оксани Забужко
«Музей покинутих секретів»..... 4

КИРИЛЬЧУК ОЛЕКСАНДР

Між війною і помстою: антиколоніальні стратегії
українського романтизму..... 8

КРУПКА МИРОСЛАВА

Код тілесності в автобіографічному жіночому тексті..... 14

МИХАЛИК ІРИНА

Інтертекстуальність у творчості Ірен Роздобудько..... 18

НАУМЧУК ІЛОНА

Репрезентація подій російсько-української війни
у романі «раКУРС» Світлани Талан 24

НИЧИПОРЧУК ТЕТЯНА

Феномен авторської свідомості: теоретичний аспект..... 28

РОМАНУХА ТЕТЯНА

Етнотипи в думі-казці Степана Васильченка «Ось та Ась»..... 31

СЕРГІЙЧУК АННА

Вибір ідентичності в умовах війни
(за романом «Смерть Лева Сесіла мала сенс» Олени Стяжкіної)..... 35

**ВИБІР ІДЕНТИЧНОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ
(ЗА РОМАНОМ «СМЕРТЬ ЛЕВА СЕСІЛА МАЛА СЕНС»
ОЛЕНИ СТЯЖКІНОЇ)**

Тема війни продовжує залишатися однією із найбільш затребуваних у культурній свідомості соціуму. Пласт текстів про сучасну російсько-українську війну поповнюється з кожним роком і дає можливість «говорити про широкий літературний дискурс війни, з різних письменницьких опцій, які часто є відображенням, а то й формуванням суспільної візії цієї травматичної події сучасної української історії» [2, с. 49]. Сучасна література «аналізує на тлі війни історичні, суспільні, поколіннєві, гендерні й культурні проблеми українського суспільства» [2, с. 10]. Кожен художній текст можна вважати спробою чергового переосмислення історії; це шанс досягнути та врешті ідентифікувати себе і свій простір.

На прикладі роману «Смерть лева Сесіла мала сенс» донецької письменниці, історикині Олени Стяжкіної проаналізуємо проблему осмислення і вибору ідентичності в умовах російсько-української війни.

Авторка вибудовує книгу на історії про те, як війна змінила буденне життя, стосунки всередині малого соціуму, відчуття часопростору і визначила ідентичність кожного із персонажів. Важливо, що всі ці історії, за словами авторки, «це так чи інакше про моїх друзів, про широке коло тих, хто переїхав під час війни. Або не переїхав, а пішов воювати за Україну. Про тих, хто злякався та опинився у Москві, і там вперше відчув себе хохлом, але саме там зрозумів, що він все ж таки українець» [4]. Влучним щодо цього є зауваження дослідниці Оксани Пухонської, котра зазначає, що «художній текст, часто зберігаючи за собою право на вимисел образу, персонажа, його історії, все ж намагається передати чийсь (особистий, почутий, побачений) реальний досвід, емоції та відчуття, особливо, коли йдеться про війну» [2, с. 8]. Зрештою, кожна історія – це історія того, хто більшою чи меншою мірою зазнав впливу війни.

Важливою є мова роману: авторка обирає двомовний спосіб оповіді. Однак поступово українська починає домінувати. Вона «з'являється й там, де йдеться про ідентифікацію одних персонажів із Україною, а інших – із «руським міром» [1, с. 5]. Відтак мова у сприйнятті авторки є ідентифікатором особистості.

Історія некрвної великої родини починається у пологовому будинку 1986 року. Однак, на думку критикині Юлії Ємець-Доброносолової, вибір ідентичності для героїв роману Олени Стяжкіної «цінніший, ніж кровні зв'язки» [1, с. 5]. Центром, котрий возз'єднав майбутніх батьків і їхніх

первістків став німець Гайнріх Фінк. За винагороду він шукав батьків, які погодяться назвати нащадка іменем німецького комуніста Ернеста Тельмана. Щоправда погодяться на цю ідею лише «двоє з батьків», однак «день народження чотирьох дітей буде початком багаторічних узаємин між зведеними випадковістю людьми» [1, с. 5]. Так з'являється Ернест Корнієнко – хлопчик, матір якого помирає під час пологів. Вихованням займається батько Богдан, який після 2014 опиняється в Москві та пояснює це тим, що «просто обрав не померти в Донецьку» [3, с. 166]. Його ж син залишається в окупованому Донецьку і рятує домашніх тварин. Невіздний Ернест – це історія багатьох людей в окупації. Попри те, що він не має відповіді на запитання: «Чому ти не поїхав», «Навіщо ти тут?» [3, с. 226], не йдеться про його підтримку так званих «республік». Натомість постулюється ідея, що призначення всіх, хто залишився в окупації, – у майбутньому зустріти своїх. Така рецепція утверджує думку, що Україну чекають на Донбасі.

Ім'я німецького комуніста отримує ще й дівчинка – Тельма Пагутяк, історія якої після початку війни розгортається навколо загадки її місцеперебування: «Безвісти – це не про безсмертя. Це про муки, які ніколи не завершаться, не перейдуть у тугу й смуток. Безвісти – це безплідна кривава надія...» [3, с. 191]. Важливо, що цей наратив набуває узагальнюючого характеру: незліченна кількість подібних історій трапилися із різними людьми у ситуації війни.

Галина Лішке – дівчинка, народжена у тому ж пологовому будинку, письменниця, яка у тексті має функцію комунікатора між усіма цими людьми. Юлія Ємець-Доброносова зазначає, що голос цієї героїні «може запросто виявитися голосом оповідачки у текстах, присвячених іншим героям [1, с. 5]. Вона, як і авторка, збирає докупи досвіди своїх кровних і некровних родичів.

Петро, батько Галі, як і Ернест, залишається в Донецьку. На прохання доньки і дружини переїхати, чоловік відповідає, що не вміє й не хоче нічого, «крім життя, яке в мене тут» [3, с. 172]. Він гине під час умисного інсценізованого обстрілу цивільних російськими військами, як гинуть десятки мирних людей, котрі обрали залишитися у своїй домівці, попри окупацію. Марія, мама Галі, стає відмінною снайперкою, жінкою-воїном: «Вона була там, де хотіла бути, битися за це, доводила, що вчитися стріляти треба не тільки на полігонах, що вона – може. У бойовій обстановці» [3, с. 210]. Її вибір – це історія захисту рідного дому «із повним знанням особливостей місцевостей» [3, с. 210]. У романі «Смерть лева Сесіла мала сенс» наголошується, що саме жителі Сходу, як ніхто інший, знають свою землю і здатні гідно боронити її від ворога. Це оповідь – утвердження про необхідність відстояти й довести світові, що жоден не має права вторгтися у чужий дім.

Війна розділить сім'ю Нефьодових. Так, син Олексій, позивний Маршал, – образ того, кому війна довго нагадуватиме про себе втратою

частини тіла. Життя після фронту визначається лише тим, який протез обрати, а «думки його – дурні й повільні. Вперше за війну, але не вперше за життя» [3, с. 198]. Змальовуючи цей образ, Олена Стяжкіна ілюструє психологічні прояви посттравматичного синдрому, що після війни характеризуватиме всіх, хто її пройшов. Таня, мама Маршала, радіє з того, що вона врешті русская. І ця дефініція позбавляє її навіть материнських почуттів: «Я не буду його ховати!» [3, с. 177]. Вона ж, навчена пропагандою російських наративів про українців-фашистів, шкодує, що не назвала сина «на честь німецького антифашиста», бо з такими іменем «він був би на нашому боці» [3, с. 184]. Однак вибір, зроблений Танею, та позиція її дитини виявилися кардинально різними, а тому ім'я не порятувало б сина від свідомого вибору в умовах війни.

До Фінка, який символічно слугував єднальною ланкою між персонажами роману, згодом долучиться дівчинка Діна – донька Андрія Нефьодова й Ангеліни Пагутяк. Роман завершується сценою вписуванням дівчинкою всіх імен на своє генеалогічне дерево. Авторка зазначає, що «у дерева – суцільні проблеми. Забагато дірок, забитих і забутих паростків, забагато викорчувань у кореневій системі» [3, с. 234]. Однак важливо, що дівчинка вписує й тих «родичів», які наразі опинилися поза її простором: «Вона проголошує всіх братами й сестрами, бабами й дідами, замальовуючи простим олівцем тих, кого відправила на карантин» [3, с. 234]. Цей жест символічно утверджує думку про те, що усі персонажі роману – це живі люди, для яких властиво робити самостійний вибір та помилятися. Попри все, авторка залишає надію на переосмислення й усвідомлення героями своєї національної ідентичності. Вкладаючи ці слова у роздуми дівчинки, Олена Стяжкіна наголошує, що з таких дітей виросте нове свідоме себе, своєї нації покоління українців. Змодельований письменницею наратив вселяє віру в майбутнє країни.

Таким чином, «Смерть лева Сесіла мала сенс» Олени Стяжкіної – це роман про вибір себе і свого простору, наповнення його власними сенсами. На прикладі декількох сімей, авторка утверджує думку про, що саме війна спонукала кожного з героїв пройти екзистенційну та національну самоідентифікацію.

Джерела:

1. Ємець-Доброносова Ю. Смерть лева Сесіла мала сенс. *Критика*. №5–6, 2022. С.5.
2. Пухонська О. Поза межами бою. Дискурс війни в сучасній літературі. Брустури : Discursus, 2022. 288 с.
3. Стяжкіна О. Смерть лева Сесіла мала сенс. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 240 с.

4. «Чому смерть Лева Сесіла мала сенс, а кіборгів – ні?». Інтерв'ю з Оленою Стяжкіною. *Суспільне Культура*. 2022. URL: <https://suspilne.media/142001-comu-smert-leva-sesila-mala-sens-a-kiborgiv-ni-intervu-z-olenou-stazkinou/>. (дата звернення: 28.10.2022).

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В КУЛЬТУРОЛОГІЧНОМУ АСПЕКТІ:

матеріали науково-практичного семінару

Упорядкування
та наукове редагування
Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА

Комп'ютерна верстка та макет
Олександр КИРИЛЬЧУК

Українська література в культурологічному аспекті: матеріали науково-практичного семінару / ред. кол. О. Кирильчук, М. Крупка. Випук II. Рівне : РДГУ, 2022. 38 с.

ББК 83
УДК 82

Формат 60x84.
Гарнітура Times New Roman Cyt.
Умовн. друк. арк. 2,21